

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

A legszebb álmom



KOMLÓS ALADÁR
Allami-díjas
irodalomtörténész,
író, költő

Hónapok óta kórházból kórházba járok. Csak tegnap este jöttem haza. Ez a mentségem rá, hogy megkésve s ily kurtán válaszolok kedves felszólításukra.

Komlós Aladár

A könyvtárak többet nyújtottak nekem, mint az iskola. 1911 óta járok különböző könyvtárakba, legfőképpen a Széchényi Könyvtárba. Nemcsak a hasznosságukért, nélkülözhetetlenségükért szeretem őket. A levegőjük miatt is. Boldog órákat éltem bennök. Már 1915-ben

a harctérről esengtem feléjük. Ezt a verset írtam — engedelmet a versért — több mint hatvan esztendeje:

Lábam a sárban, fegyver veri vállam,
Filológia, szőke és szelíd,
én régi híved,
a sárból esengek halk sóhajjal feléd.
Be szép is az, ha régi lapokon
rábukkansz ismeretlen régi versre,
ujjongni: itt egy motívum rokon,
s a Filológiai Közönyt bújni estve,
be szép is volt lapozni odabenn
és jegyzeteket írni egy füzetbe,
s mint egy mély kútba csüngő kötelen,
mély századokba lekúszni messze;
s be szép is volt, midőn az alkonyatba
a körülön könyvvel hazamenet
a villanyfényben esőmosta tar fa,
mint ezüst pókháló, csillogva

reszketett...

1944-ben Bergen-Belsenben az volt a legszebb álmom, hogy kiszabadulunk a táborból, s egy svájci városba jutok, ahol könyvek közt dúskálok. S az álmom megvalósult: 45-ben Genfbe jutottam, s ott az egyetemi könyvtárban dolgozhattam.

Ma már életkorommal járó mozgási nehézségeim miatt, sajnos, le kell mondanom a könyvtárba járásról. Szerencsére bőségesen vannak itthon könyveim.

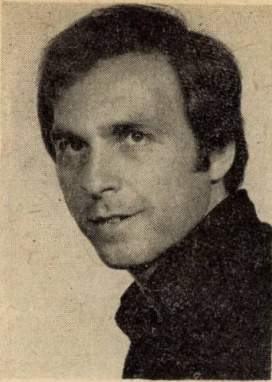
Könyvtárak tövében — könyvekről és barátokról

Mennyit olvastam, beszélgettem, gondolkoztam, álmodoztam kis és nagy könyvtárak tövében. Sok mindent találtam itt! Nagyszerű életket, keserves szerelmeket, barátságokat (legendásakat és az én életemhez kötődőket), novellákat, verseket, drámákat. Szeretem a könyveket! A sok könyvet! Ha beteg vagyok, könyvbástyával rakom magam körbe. Ha könyvek vesznek körül, úgy érzem, többet tudok a világról, az életről, magamról.

Könyvekről és barátokról szeretnék írni. Könyvekről, amelyek fontosság váltak számomra, barátokról, akikkel egy novella, verseskötet, dráma hozott össze, és tart ma is szoros kapcsolatban.

Gyermekkoromban a könyv a karácsonyt jelentette, a téli szünetet, a havat. A fenyőfa alatt legelőször a csillag-szóródíszes papírba csomagolt könyveket bontogattuk izgatottan. A vakációban aztán bújtam az új szerzeményeket, s a

képzelet szárnyán repültem a vadludakkal, vágattam a sziklavár felé Old Shatterhand és Winnetou oldalán, hajóztam Ábellel Amerikába, és akkoriban kötöttem életre szóló barátságot Maugli-val és Nyilas Misivel, Dobó katonáival és a kis herceggel, a Baradlay fiúkkal és Berend Ivánnal. (Nem sejtettem, hogy húszvalahány év múlva a film jóvoltából személyes barátságba kerülök néhányukkal.)



HUSZTI PÉTER
Kossuth-díjas
színművész

.. Nagy narancsszín-ernyős lámpák
szelíd, meleg
udvarában révült arcok rajza dereng,
könyvek fölé hajoló.
Micsoda utazás! Valamennyi arcon
más-más égtáj tüze lobog feltarajlón,
zúg, forog a földgolyó...

(Kónya Lajos: Egy könyvtár olvasóter-
mében)

A Rákóczi Gimnázium ebédlőjében nem voltak narancsszínű lámpák, puha fotelek. A hatalmas tűzfalak ide, az alagsorba nem engedték be a napfényt, a csupasz körték állandóan égtek, és mindig ételszag volt. Mégis itt kezdtem érteni, figyelni a könyveket. Mikor már minden diák megebédelt, elcsitult az edénycsörgés, nagy rongyokkal megsikálták az asztalokat, az önképzőkör vette át a hatalmat. Ady- és József Attila-sorok röppentek fel, verscímeken vitakoztunk, szerkesztettük a műsorokat, az újságunkat, a könyvtáros tanár hosszú szürke köpenyében újabb és újabb könyveket tett elénk, fiatal költők kötetben még nem olvasható verseit hozta kéziratban és olvasott velünk az ebédlőasztal mellett, míg a szigorú gondnok kulcs-csörgetve nem jelezte, hogy a hivatalos időt órákkal túlléptük.

A költőket, a verseket ebben az ebédlőben fedeztem fel magamnak szép sorban, ahogy a könyvtáros elém rakosgatta őket. Aki a versek titkait nyitogatta velünk, a könyvtáros a hosszú szürke köpenyben, Kónya Lajos volt, a költő.

Talán nem túlzok, ha azt mondom, hogy attól a perctől kezdve, hogy a Színművészeti Főiskola hallgatója lettem, könyvekhez, kisebb-nagyobb könyvgyűjteményekhez kötődnek napjaim. A Főiskola, a Fészek könyvtára, a Színház-tudományi Intézet pazar gyűjteménye végigsegítette szinte minden bemutatónkat. Próbák után jólesett a könyvtárak csöndjében megbújni, és ki tudná megmondani, hogyan épült be egy előadásba, egy-egy szerepbe a hozzáolvasott tör-

ténelem, a szemtanúk vallomása, a kortársak véleménye. Így kölcsönöztünk nagy könyvtárakból néha egész kis könyvtárat, vaskos katonai és történelmi, vallástudományi és képzőművészeti könyveket az Árulóhoz, a II. Lajos királyhoz, a Csillag a máglyánhoz, a Spanyol Izabellához és még sok-sok előadás-hoz, így gazdagította a valóság a költészetet.

— Ha egy lakatlan szigetre kényszerítené a sors, melyik lenne az a három könyv, amelyet feltétlenül magával vinné? — kérdezte tőlem egy újságíró.

— Sokáig hallgattam, töprengtem, egyre több név jutott eszembe, egyre nőtt a feltétlenül fontos könyvek száma. Végül is nem tudtam válaszolni a kérdésre, csak valami olyasmit, hogy igyekeznék minél többet passzírozni a táskámba, ha már mindenképpen arra a nyavalás lakatlan szigetre kellene költözöm.

Mert Shakespeare-t vinnem kell és természetesen Csehovot és Thomas Mann-t, Dosztojevskijt és Wildert, García Márquezt, Gorkijt és Tamásit, Adyt, Karinthyt és Kosztolányit és Tersánszkyt és..., de lehetetlen sorolni: minden név új nevetek vonz, életeket, életműveket.

És hogyan vinném íróbarátaim kötetit, amelyek végül is a legközelebb vannak hozzám, amelyeknek születésénél, első lépésénél is jelen voltam.

Hiába prédikálja Proust, hogy az írókat csak a könyveikből szabad ismerünk, hiába tanítják ezt a bölcsék, mégis féltve őrzök egy-egy aláírást, egy-egy sort könyveimben, személyes találkozások emlékeit, barátság-dokumentumokat.

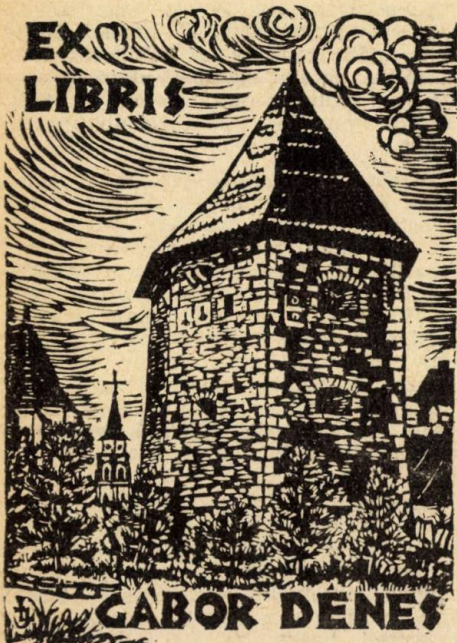
Tersánszky Józsi Jenőtől még gimnáziumi éveimből, mikor a Kakuk Marcit olvastam ronggyá, Tamási Arontól abból az időből, mikor önképzőkörünkben összeállítást készítettünk Abel utazásai-ból, Füst Milántól egy aranyozott kiadású IV. Henrik kötetben, amely első hivatalos színpadi fellépésemet jegyzi, Örkény Istvántól, akit nagyon szeretnék egyszer játszani, Juhász Feritől, Zelk Zoltántól, Kormos Pistától, Nagy Lászlótól, Vas Istvántól, akiknek verseit sokat mondtam és nagyon szeretem mondani.

Könyvtáram kincse Németh László életműsorozata is — vele az Áruló, a Bodnárné és a Két Bolyai hozott össze — és Illyés Gyula komor zöldkötéses könyvei, amelyeket segítségkérőn veszek újra és újra le a polcról, és ugyanolyan élvezettel hallgatom őt a könyvekből,

ahogy nagy ritkán hallgatom az életben — ha hallgathatom.

Sütő Andrástól kaptam barátsággal a „Nyugtalan vizek”-et, baráti kézfogással az „Anyám könnyű álmot ígér” című kedvencemet és egy felemelő bejegyzéssel az „Istenek és falovacskák”-at: „H. P.-nek az álom jogán-okán, igaz egyet-értésben és őszinte nagyrabecsüléssel S. A.” A Csillag a máglyán színpadi bemutatóján kezembe nyomta friss drámakötetét, mint: „szegény Szervét Mihály legelső megszólaltatójának!” Mészöly Dezső! Shakespeare- és Shaw-szerepeim az ő nyelvén beszélnek. Így az „Esszék és asszók” Higgins professzornak érkezett a Pygmalion bemutatóján, a „Retus nélkül” című verseskötetet a „Lóvá tett lovagok”-ra küldte „Don Desiderio, a költő, a hóbortos spanyol lovagnak, Don Armadónak”, és a „Shakespeare új tükrében” ragyogó fordításait és tanulmányait „H. P.-nek forrón gratulálva elragadó Jágójához — sötét gaztettei büntetéséül ezt a vastag kötetet M. D.”

Mándy Iván! Kezében új kötete, átadja szó nélkül. Még akkor éjszaka végigolvasom. Mi ez? Vers, novella, álom vagy a legigazibb valóság? Nem tudom pontosan, csak reménykedem mindig, hogy egyszer majd készülődünk egy furcsa színdarabra, majd furcsa szobákban, furcsa utcákon, tereken, sufnikban játszódik furcsa bútorok, furcsa emberek között, akik beszélnek, hallgatnak, vára-koznak, és ezt az egészet mind Mándy Iván álmodta nekünk.



Karinthy Ferenc! Cini! Történeteivel, alakjaival összevissza fonódtam. Novel-láit, karcolatait olvastam fennhangon hallgatóság előtt és itthon magamban, néha egyet-egyet felülve, felüdülést keresve. Életem és színházunk meghatározó pillanata volt a „Gellérthegy álmok” bemutatója: Túl az előadáson, a sikeren, túl a szerepen valami olyan fontos dolgot tudtam meg ebből a történetből, amit a pontos, hideg történelemkönyvek nem tudtak velem megértetni. Talán ezzel kezdeném a Karinthy-dedikációk sorát: A Fiúmnak az Atya! Aztán az „Epepe” is atyai áldással! Régebbiről „A bicikliző tigris”, amelyet szinte eltulajdonítottam könyvespolcáról, így aztán belefirkantotta: „H. P.-nek, engede az erőszaknak és múltbéli érdemeit enyhítő körülménynek fogadva el, dr. Karinthy.” (Itt Tabi László vígjátékára utalt — akitől szintén fél tuat dedikált kötetem van —, az „Enyhítő körülmény”-re, amelyben egy bugyuta rendőrtizedest jászottam, és azt hiszem, igazából evvel dübörögtem be a színház világába.)

A „Hét játék”, amelyben hét színdarabot kaptam Cinitől, mint a nyolcadik új játék főjátékosa. A „Leányfalu és vidéke” Jágó címére érkezett, a „Végtelen szőnyeg” pedig már az egész családnak, gyerekeknek atyai, sőt ópapai szeretettel bis hundert zwanzig!

Cinitől is azt kérem e folyóirat lapja-in, mint minden kedves írómtól, hogy gyarapítsa tovább mindannyiunk könyvtárát: a színházat, és az sem baj, ha új darabjaiban szenzációs szerepek várnak, kifejezetten rám szabva.

Ezt a nyarat, ezt az őszt, ismét egy drámának szenteltem. Filmet forgattunk, amelyet Illés Endre írt „Méreg” című drámájából, inkább úgy mondanám: a „Méreg” ötletéből. A munka sodrában megint újra mennyi mindent megtanulnom. Zongorázni és kottát rajzolni, motorcsónakot vezetni és röntgen-diagnosztikát olvasni, lobogva rohanni ki az életből, küzdeni a senki földjén a közelítő halállal, ahogy Kosztolányi, Karinthy, Babits és Bartók Béla.

Ez a dráma is millió gyökérből táplálkozó világ. Otthon vagyok Illés Endre világában. Drámái, amelyeket játszottam, novellái, amelyekkel szerepelek itthon és külföldön, alakjai, akiket nagyon jól ismerek, közel hoztak egymáshoz minket...

A könyvekről szóló vallomásomat hadd fejezzem be Babits szavaival: „Könyvekről szólni egy kicsit mindig annyi, mint magunkról szólni.” Mit tehetnék még ehhez? Könyveimről írtam, barátaimról szóltam!